

Als iedereen gehoord wordt en van waarde is

DOOR MARION UITSLAG

Als alle stemmen spreken gaat over het tot stand brengen van verbinding. Verbinding als noodzakelijke voorwaarde voor het oplossen van complexe vraagstukken in de samenleving en binnen organisaties. Hiervoor wordt vaak de diep democratische aanpak (*deep democracy*) ingezet. Dit vraagt dat iedereen ertoe doet en wordt gehoord. Maar om blijvende maatschappelijke veranderingen te realiseren moet deep democracy meer zijn dan een werkbare methode, namelijk een levensstijl.

Inleiding

Ik lees graag, al van kinds af. Doorgaans onderscheid ik boeken in twee categorieën, te weten studieboeken en boeken 'die ik lees voor mijn plezier'. Dat betekent overigens niet dat ik geen plezier aan studieboeken beleef, maar de insteek is anders. Een studieboek lees ik met een zekere (professionele) alertheid. Dit omdat ik de tekst goed in mij op wil nemen, om iets op te steken over de ontwikkelingen binnen mijn vakgebied of voor mijn eigen professionaliseringstraject. In

Elk hoofdstuk is doorspekt met reflectieve vragen, die helpen om bij jezelf en in de eigen organisatie te onderzoeken wat er speelt

een boek dat ik voor mijn plezier lees, kan ik wat meer verdwijnen, het verhaal neemt mij mee. Ik sta veel minder op scherp. Het boek *Als alle stemmen spreken* combineert deze twee soorten boeken. Er wordt uitgelegd en onderbouwd waarom de diep democratische aanpak zo geschikt is om een dialoog op te zetten en tot besluitvorming te komen in zowel organisatie- als persoonlijke vraagstukken. En dit wordt geïllustreerd aan de hand van verhalen, waardoor de theorie gaat leven. Dit maakt het boek heel leesbaar.

Sandra Bouckaert, de auteur, begint en eindigt het boek met de beschrijving van een droom. De

Als alle stemmen spreken
Deep Democracy, een levensstijl - verhalen en reflecties
 Auteur: Sandra Bouckaert
 Uitgever: Boom
 Jaar van uitgave: 2023
 Prijs: € 27,50

wens, die in deze dromen doorklinkt, is die van een samenleving waarin op allerlei niveaus het recht van spreken geldt. Dat geldt zowel voor de stem van elk individu alsook voor hetgeen zich in het bewuste en het onderbewuste ('onder de waterspiegel') afspeelt, zowel bij ieder persoon als op groepsniveau.

Het boek bestaat uit een inleiding waarin wordt uitgelegd dat deep democracy echt effectief kan zijn wanneer het wordt 'geleefd' en niet alleen wordt toegepast als methodiek. Daarnaast heeft het boek vijf hoofdstukken waarin telkens een 'groot' thema wordt besproken. Zo beschrijft hoofdstuk 1 rolfluïde leiderschap, hoofdstuk 2 gaat over polarisatie en transformatie, hoofdstuk 3 over de waarde van verstoringen, hoofdstuk 4 bespreekt de grenzen van de consensusrealiteit en hoofdstuk 5 de grenzen van verleden, heden en toekomst. Elk thema wordt wetenschappelijk en spiritueel belicht. Elk hoofdstuk is doorspekt met reflectieve vragen, die helpen om bij jezelf en in de eigen organisatie te onderzoeken wat er speelt.

Deep democracy

Het gedachtegoed van deep democracy is gebaseerd op de procesgeoriënteerde psychologie. Arnold Mindell combineerde inzichten vanuit de psychologie, de kwantumfysica, de tao en het boeddhisme in deze kijk naar psychologische processen en groepsdynamica.¹ Mindells werk is vooral interessant voor psychologen en facilitators die met grote groepen en community's werken. Myrna Lewis heeft Mindells werk

Marion Uitslag

is redactielid van dit tijdschrift.

toegankelijk gemaakt voor een veel bredere doelgroep, zoals managers, docenten, (jeugd)welzijnswerkers en mediators.²

De metafoor 'ijsberg' speelt een belangrijke rol in het gedachtegoed van deep democracy. Sigmund Freud was een van de eersten die de menselijke geest met een ijsberg vergeleek en daarmee maakte hij duidelijk dat ons denken (en handelen) slechts voor een klein deel bewust is, te vergelijken met het kleine stukje van de ijsberg dat boven de waterspiegel zichtbaar is. Het leeuwendeel van ons denken (en handelen) is onbewust en dat is het gedeelte van de ijsberg dat zich onder water bevindt. In deep democracy wordt diezelfde ijsberg gebruikt om de wijsheid en het potentieel van de groep te duiden. Dat wat bekend of bewust is binnen de groep bevindt zich boven de waterspiegel, dat wat niet bij iedereen bekend of bewust is, zit onder water. Te veel spanning in de onderstroom maakt het onmogelijk om tot goede besluitvorming te komen en dat vraagt om het onbewuste en onbekende naar boven te halen om zo het denkvermogen en de wijsheid van de groep te versterken. De deep democracy-methode wil zoveel mogelijk standpunten verzamelen, waarbij er extra oog is voor het afwijkende standpunt. Het afwijkende wordt van groot belang geacht, omdat hier aan de orde kan komen wat anders over het hoofd wordt gezien, wat ongewenst maar desondanks invloedrijk is of wat voor een (klein) deel van de groep belangrijk is. Inclusieve besluitvorming vereist dat alles en iedereen (elke rol) gehoord wordt. Binnen deep democracy is een rol meer dan een bepaalde functie die je thuis of op het werk vervult; een rol omvat alles wat in jezelf of in een groep aanwezig is. Een rol kan een gevoel, een gedachte, een bepaalde energie, gedrag, een archetype, een symptoom of een metafoor zijn.

Actueel en van alle tijden

Ik schenk graag wat extra aandacht aan hoofdstuk 2. Dit gaat over polarisatie en transformatie. Een heel actueel thema en tegelijkertijd een onderwerp van alle tijden.

De quote van Herman Hesse waarmee dit hoofdstuk begint, 'Als je iemand haat, haat je iets in hem wat deel is van jezelf. Wat geen deel is van onszelf verontrust ons niet', zet meteen aan tot reflectie.

In het omgaan met polarisatie en haat zijn volgens Bouckaert twee revoluties noodzakelijk om transformatie in gang te zetten

De verwijzing naar Foucault die van mening was dat elke tijd zijn eigen discours heeft, is verhelderend. De taal die gesproken wordt, is doorgaans de taal van de meer-machtigen en die bezigen we zonder daarbij stil te staan. In de westerse wereld hebben uitdrukkingen als 'op zwart zaad zitten', 'zwartrijden' of 'zwartkijken' een negatieve connotatie terwijl 'wittebroodsweken' en 'de prins op het witte paard' een positieve bijklank hebben.

Bouckaert houdt een drietal theorieën over polarisatie tegen het licht en komt tot de conclusie dat polarisatie en haat

voortkomen uit en gevoed worden door verschillende energieën, zoals angst (voor de bedreiging van de eigen groep en de dood), onbegrip, onderdrukking en onwetendheid. Het 'horen' van deze energieën is noodzakelijk en dat vraagt om een gesprek. De spelregels voor een dergelijk gesprek lijken veel op de mediationspelregels.

In het omgaan met polarisatie en haat zijn volgens Bouckaert twee revoluties noodzakelijk om transformatie in gang te zetten. De eerste revolutie gaat over activisme; hierbij kom je op voor onderdrukte groepen. Dit kan bijvoorbeeld door het agenderen van machtsmisbruik, onderdrukking et cetera, evenals het afzetten tegen de onderdrukkers en actievoeren. Maar minstens zo belangrijk is de tweede revolutie. Die vindt plaats in de kleine kring en in de eigen community door het gesprek aan te gaan, vragen te stellen en te onderzoeken waar

Hij had een haar van mij 'veroverd' en had deze aan een juju-man gegeven om mij te kunnen 'betoveren' zodat ik akkoord zou gaan met het huwelijk

dergelijke denkbeelden vandaan komen. Dit deed mij denken aan een feestje waar ik aanwezig was en waar flink werd uitgehaald naar mensen die 'anti-vluchteling' zouden zijn. Zij werden als dom, minderwaardig, kleinzielig en discriminerend weggezet. Toen vertelde ik dat ik uit een gezin kwam waar zo werd gedacht. In mijn ouderlijk gezin heerste boosheid over 'al die buitenlanders'. En dat begreep ik. Op het werk van mijn broer – in de fabriek – veranderde er heel veel in een rap tempo en niet in zijn voordeel. Hij kon de mensen met wie hij werkte soms niet meer verstaan omdat zij een andere taal spraken. Er kwamen gebedspauzes, waar hij alleen maar last van had, het eten in de kantine veranderde en niet naar zijn smaak. En bij een reorganisatie verdwenen de nodige oude kameraden en werden 'buitenlanders', die gezelijker waren, binnengehaald. Mijn broer had het gevoel dat de wereld waarin hij terecht was gekomen niet langer de zijne was. Hij had hier niet om gevraagd en hij had hierover niets te zeggen. Zijn stem werd niet gehoord, want die was niet welgevallig. En dat is echt noodzakelijk als we met elkaar verder willen... Het was inmiddels stil geworden op het feestje.

(Non)consensusrealiteit

Ook werd ik getriggerd door het hoofdstuk over 'de grenzen van de consensusrealiteit' (4). Hier wordt aandacht besteed aan twee werelden, die van de consensusrealiteit (cr) en die van de non-consensusrealiteit (ncr). De cr-wereld bestaat uit feiten, data, aannames en ervaringen waar mensen het over eens zijn. Je wordt bewust van je eigen consensusrealiteit als je op reis gaat en een andere consensusrealiteit of cultuur binnenstapt. Dit overkwam mij toen ik als zeventienjarige de wereld van de 'juju-mannen' in Sierra Leone binnenstapte, waar alles wat mij tot dan toe houvast had gegeven, niet bestond. Zo werd ik op een gegeven moment ten huwelijk gevraagd door een belangrijke man in het dorp. Het bleek dat hij een haar van mij had 'veroverd' en dat hij deze aan een juju-man had gegeven om mij te kunnen 'betoveren' zodat ik

akkoord zou gaan met het huwelijk. In mijn vertrouwde omgeving zou ik hier hartelijk om hebben gelachen maar in deze 'andere wereld' werd ik angstig en wilde ik maar een ding... die haar terug!

Vanuit de deep democracy-gedachte is het belangrijk zowel boven als onder water te werken

Naast de cr is er ook een wereld van ncr. Deze wereld bestaat uit dromen, fantasieën, ingevingen, creatieve invallen, kunst, intuïtie, het onverklaarbare, het onbewuste, geesten, mythen en verhalen. In onze samenleving zijn cr en ncr twee gescheiden werelden, waarbij ncr minder hoog wordt aangeslagen dan cr. En toch is bekend dat, met name daar waar het conflictueus is of scherp wordt, datgene wat zich 'onder de waterlijn' afspeelt vaak bepalender is dan dat wat zichtbaar is. Vanuit de deep democracy-gedachte is het belangrijk zowel boven als onder water te werken. En dit ook te delen met de groep. Ook wordt het werken met metaforen en kunstzinnige werkvormen aanbevolen om informatie uit ncr naar boven te

halen. Hierbij kun je denken aan vragen als: wanneer je onze samenwerking in een sportcontext plaatst, welk sport bedrijven wij dan met elkaar (boksen, wielrennen, tennissen of voetballen)? Of als je de samenwerking nu eens tekent: welke kleuren en vormen zijn overheersend?

Is het boek bruikbaar voor mediators?

Hier kan ik volmondig 'ja' op zeggen. Deep democracy sluit naadloos aan bij mediation en mediationvaardigheden. De kern blijft dat eenieder gehoord moet worden. De nadruk in deep democracy ligt op het horen van de minderheidsstemmen. Door minderheidsstemmen serieus te nemen, worden roddelen en destructief en ondermijnd gedrag voorkomen. Dit boek geeft verdieping en nieuwe inzichten waar het gaat om allesomvattend horen, zowel op het praktische als op het spirituele vlak. ■

NOTEN

1. A. Mindell, *The Deep Democracy of Open Forums, Practical Steps to Conflict Prevention and Resolution for the Family, Workplace, and World*, London: Hampton Roads Publishing 2023.
2. M. Lewis, *Deep Democracy, een levenswerk. De erkenning van het Neel*, Amsterdam: Heart Media 2023.